

19. és 20. századi fejezetek a veszprémi és székesfehérvári egyházmegye birtoktörténetéből

TÓTH KRISZTINA

VATIKÁNI LEVÉLTÁRI DELEGÁTUS

VATIKÁNI MAGYAR LEVÉLTÁRI KIRENDELTSÉG

Vázlat

- ▶ Levéltárak:
 - ▶ Veszprémi Főegyházmegyei Könyvtár és Levéltár
 - ▶ Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár
- ▶ Fejezetek:
 - ▶ 19. század eleje – Veszprémi püspöki javadalom birtoktörténete
 - ▶ 20. század (1930-as évek vége, 1940-es évek eleje) – Veszprémtől birtoktestek átadása Székesfehérvárnak és Szombathelynek (székesfehérvári szemszögből)
- ▶ Kutatóként hogyan érdemes elindulni
- ▶ Segédletek → források megtalálása → adathalmaz → történeti narratíva

I. 19. századi fejezet – Veszprém

- ▶ VFL, II. Veszprémi püspökség gazdasági levéltára – 4 fond
 - ▶ 1. jószágkormányzóság
 - ▶ 3-4. a három püspöki uradalom (Veszprém, Karád és Sümeg) iratai
- ▶ Segédletek:
 - ▶ 1930-as évek – Pfeiffer János
 - ▶ 1951 – Vevér Emil alapleltára
 - ▶ 1983 – Körmendy József által összeállított fondjegyzék
 - ▶ 2013 – mai fond- és állagjegyzék, szerk. Karlinszky Balázs

II. Veszprémi püspökség gazdasági levéltára

1. Központi jószágkormányzóság iratai		5,68 ifm
a. Központi jószágkormányzóság iratai	1732–1955	5,09
1. Prefektoriális rendeletek	1825–1836	0,18
2. Protocolla exhibitionalia	1826–1887	1,21
a. Protocolla exhibitionalia	1826–1848	0,68
b. Kormányzói rendeletek protokolluma	1850–1869	0,30
c. Iktatókönyv	1875–1887	0,19
d. Tárgymutató	1882–1884	0,04
3. Conscriptio cameralis	1825–1826	0,19
4. Extractus frugum decimalium	1746–1748	0,05
5. Jószágkormányzói levelezés	1851–1867	0,04
6. Protocolla assignationis	1832–1873	0,34
7. Kivonatok	1833–1843	0,21
8. Úriszéki iratok	1766–1847	0,99
a. Úriszéki iratok, Veszprém	1766–1839	0,38
b. Protocolla sedis dominalis Weszprém	1805–1844	0,11
c. Úriszéki iratok, Karád	1746–1847	0,47
d. Úriszéki iratok, Törökkoppány	1771–1839	0,03
9. Periratok	1732–1860	0,40
10. Conscriptiones	1760–1828	0,67
a. Conscriptiones frugum decimalium	1767–1828	0,24
b. Conscriptiones vini decimalis	1760–1822	0,43
11. Fragmenta	1771–1847	0,18
12. Uradalmi épületeken eszközölt javítások	1842–1843	0,02
13. Folyamodványokra adott válaszok	1850–1853	0,02
14. Erdészeti iratok	1800–1874	0,12
15. Reflexiones	1777	Hiányzik!
16. Inventaria	1771–1791	0,04
17. Háztartási számadások	1748–1852	0,10
18. Vegyes kötetek	1800–1933	0,20
19. Mindhárom uradalomra vonatköző számadások	1852–1859	0,09

Karlinszky Balázs (szerk.): A Veszprémi Főegyházmegyei
Könyvtár és Levéltár fond- és állagjegyzéke, Veszprém, 2013. 26.
Részlet.

VESZPRÉMI PÜSPÖKI LEVÉLTÁR.
ÖSSZEFOGLALÓ LAP.

1. Prefektorális rendelkezések, 1825-1836.
2. Protocollum exhibitionale, 1827-1887.
3. Conscriptio cameralis, 1802.
4. Extractus frugum decimalium, 1746-1748.
5. Jószágkormányozói levelezések. XVIII-XIX. sz.
6. Protocollum Assignationis, 1846-1847.
7. Kivonatok, 1833-1842.
8. Uriszéki iratok, 1746-1844.
9. Periratok, 1732-1870.
10. Conscriptciones, XVIII-XIX. sz.
11. Fragmenta, XVIII-XIX. sz.
12. Uradalmi épületeken eszközölt javítások, 1842-1843.
13. Folyamodványokra adott válaszok, 1850-1853.
14. Erdészeti iratok. 1800-1874.
15. Reflexiones, 1777.
16. Inventárium, 1777-1850.
17. Háztartási számadások, 1745-1773.
18. Vevés könyvek, XVIII-XIX. sz.
19. Uradalmi számadások 1852-59
20. Püspöki bírói írás vonatkozó okmányok Munkácsdájára XVIII. sz.

VESZPRÉMI PÜSPÖKI LEVÉLTÁR.
PREFEKTORÁLIS RENDELÉSEK:
/1825-1836/

1. Tárgy.
- A püspökség javainak kormányzását tárgyazó prefektorális rendelkezések, melyekbe az egyes uradalmi tisztségekhez kiküldött rendeleteket másolták le. 1825-1836.
2. Az anyag leírása.
- Prefektorális rendelkezések, 1825-1832, 1836..... 8 kötet.
3. Terjedelem.
- 8 kötet, 0.19 normálfolyméter.
4. Felállítási rend.
- a. mind a 8 kötet külön bekötve és egymás mellett elhelyezve.
 b. mintaállványozva nincsen.
5. Irattári rendszere.
- a. egykoru
 b. rendezett
 c. a rendeletek időrendben bemásolva.
6. Kutatási lehetőség.
- Kérni: Prefektorális rendelkezések és az évszám.
 Segédlet nincsen.
7. Megjerveések.
8. További tennivalók.

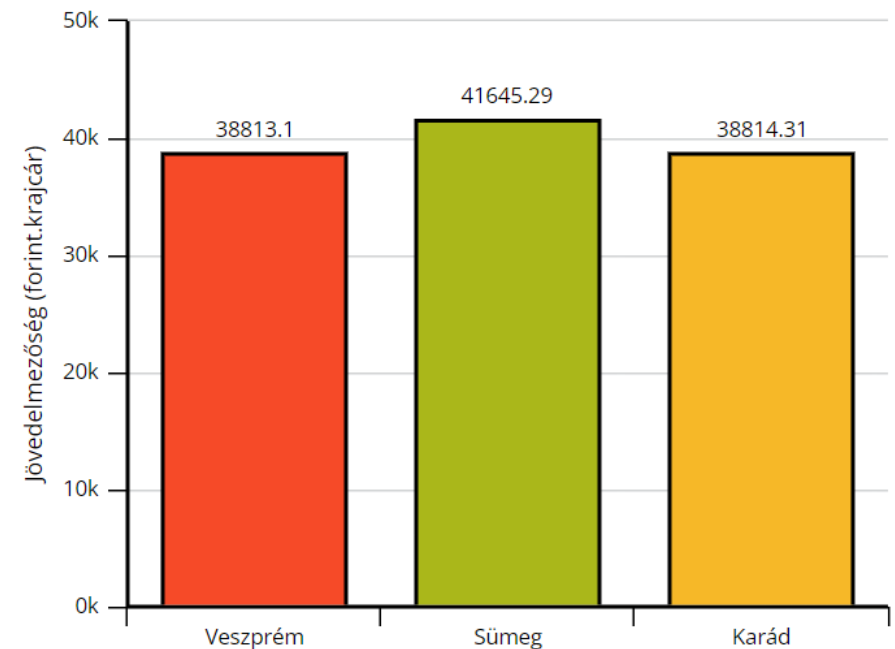
1. kötet 1825-1826. nem vételező mappa 1851.
 2. kötet 1827-1828. -11- 1850.
 3. kötet 1829. 04.1829 kötet
 4. kötet 1830.
 5. kötet 1831.
 6. kötet 1832.
 7. kötet 1836.

Veszprémi Főegyházmegyei Könyvtár és Levéltár,
 Vevér-féle alapleltár, 1951

A narratíva kibontakozása, példák

- ▶ Módszertan: évszám, leírás, illetve összevetés – főbb témakörök
- ▶ Nyirád, Monostorapáti – sümegi uradalomban
- ▶ Nyirád:
 - ▶ vendégfogadó, kocsmá, mézárszék, allodiális juhok (912 db)
 - ▶ II.o. föld
- ▶ Monostorapáti:
 - ▶ vendégfogadó, urasági malom
 - ▶ II.o. föld
 - ▶ szőlőhegy
- ▶ Akkori jövedelmezőségük alapján a püspöki birtokok többségénél némileg jobb volt a jövedelmezőségük.

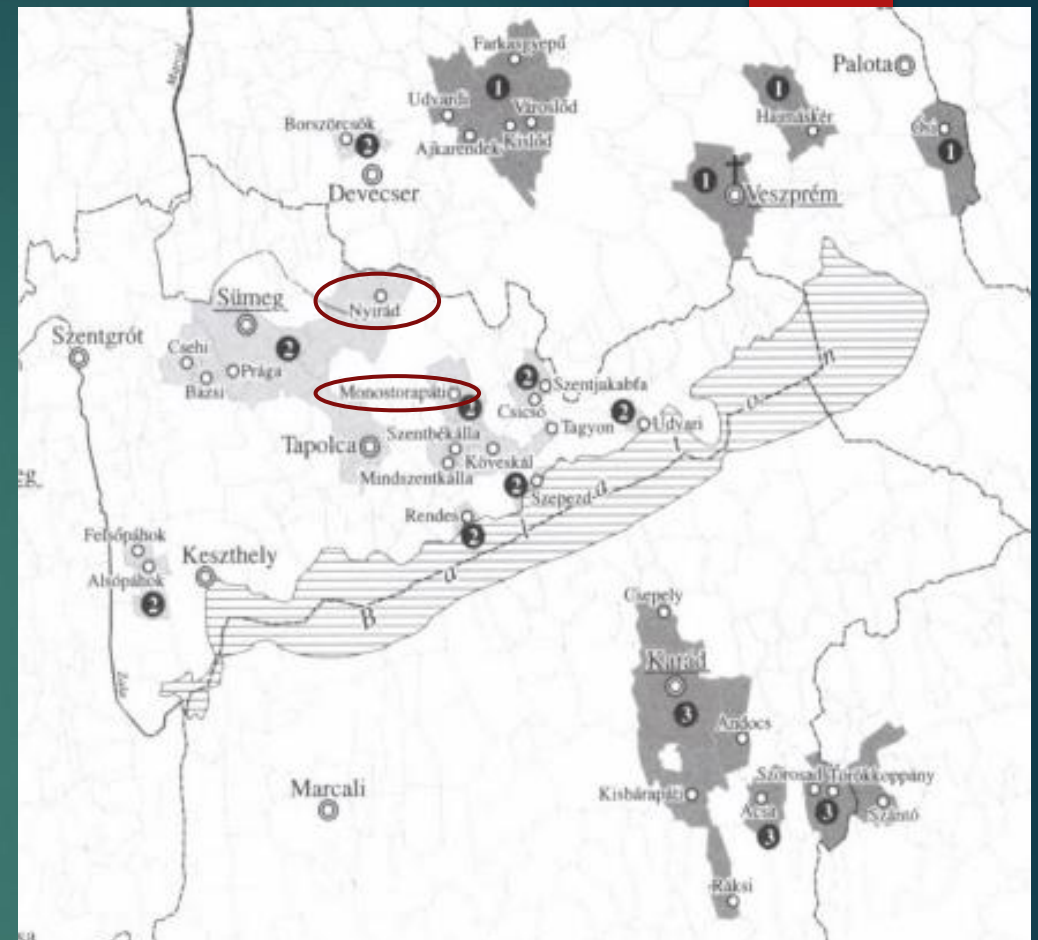
A veszprémi püspöki javadalom uradalmainak jövedelmezősége 1802-ben

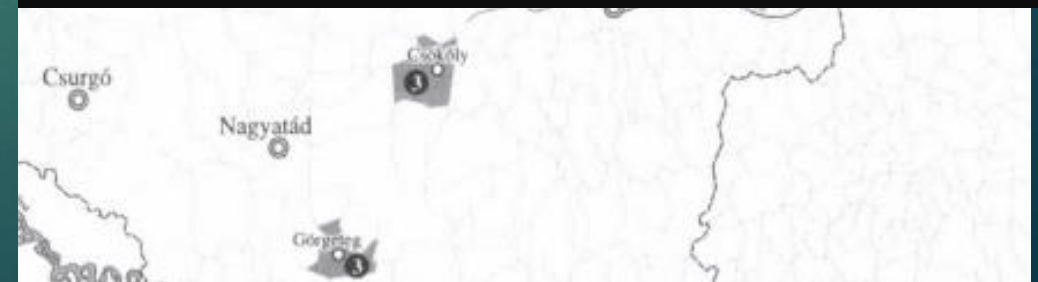
Forrás: VFL, B, I/3. 1-3. köt.

A narratíva kibontakozása, példák

- ▶ Módszertan: évszám, leírás, illetve összevetés – főbb témakörök
- ▶ Nyirád, Monostorapáti – sümegei uradalomban
- ▶ Nyirád:
 - ▶ vendégfogadó, kocsmá, mézárszék, allodiális juhok (912 db)
 - ▶ II.o. föld
- ▶ Monostorapáti:
 - ▶ vendégfogadó, urasági malom
 - ▶ II.o. föld
 - ▶ szőlőhegy
- ▶ Akkori jövedelmezőségük alapján a püspöki birtokok többségénél némileg jobb volt a jövedelmezőségük.

Forrás: Mihalik Béla Vilmos: *A veszprémi püspökség birtokigazgatása a 18. században, különös tekintettel a sümegei uradalomra*, Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére, Veszprém, 2010, 143.

A narratíva kibontakozása, példák

- ▶ Módszertan: évszám, leírás, illetve összevetés – főbb témakörök
- ▶ Nyirád, Monostorapáti – sümegi uradalomban
- ▶ Nyirád:
 - ▶ vendégfogadó, kocsmá, mézárszék, allodiális juhok (912 db)
 - ▶ II.o. föld
- ▶ Monostorapáti:
 - ▶ vendégfogadó, malom
 - ▶ II.o. föld
 - ▶ szőlőhegy
- ▶ Akkori jövedelmezőségük alapján **a püspöki birtokok többségénél némileg jobb volt a jövedelmezőségük.**

Az allodiális szántóföld 186 hold.

Termése:	Termény (mérő)	Értéke	
		(forint)	(krajcár)
Búza	6 5/6	13	53 2/3
Rozs	321 1/4	460	27 4/8
Árpa	12 6/8	17	–
Zab	41	46	–
Összesen		533	7 5/6
Kiadás		268	20
Marad tisztán		264	47 1/6
Őszi szalma értéke		99	31 7/8
Tavaszi szalma értéke		20	12
Bérbeadott szántóföld árendája		18	26 2/3
Egyéb árendák		49	51 4/8

A húsmérés és a vendégfogadó jövedelme 361 forint 34 2/3 krajcár.

Nyirád összes jövedelme 3310 forint 35 krajcár.

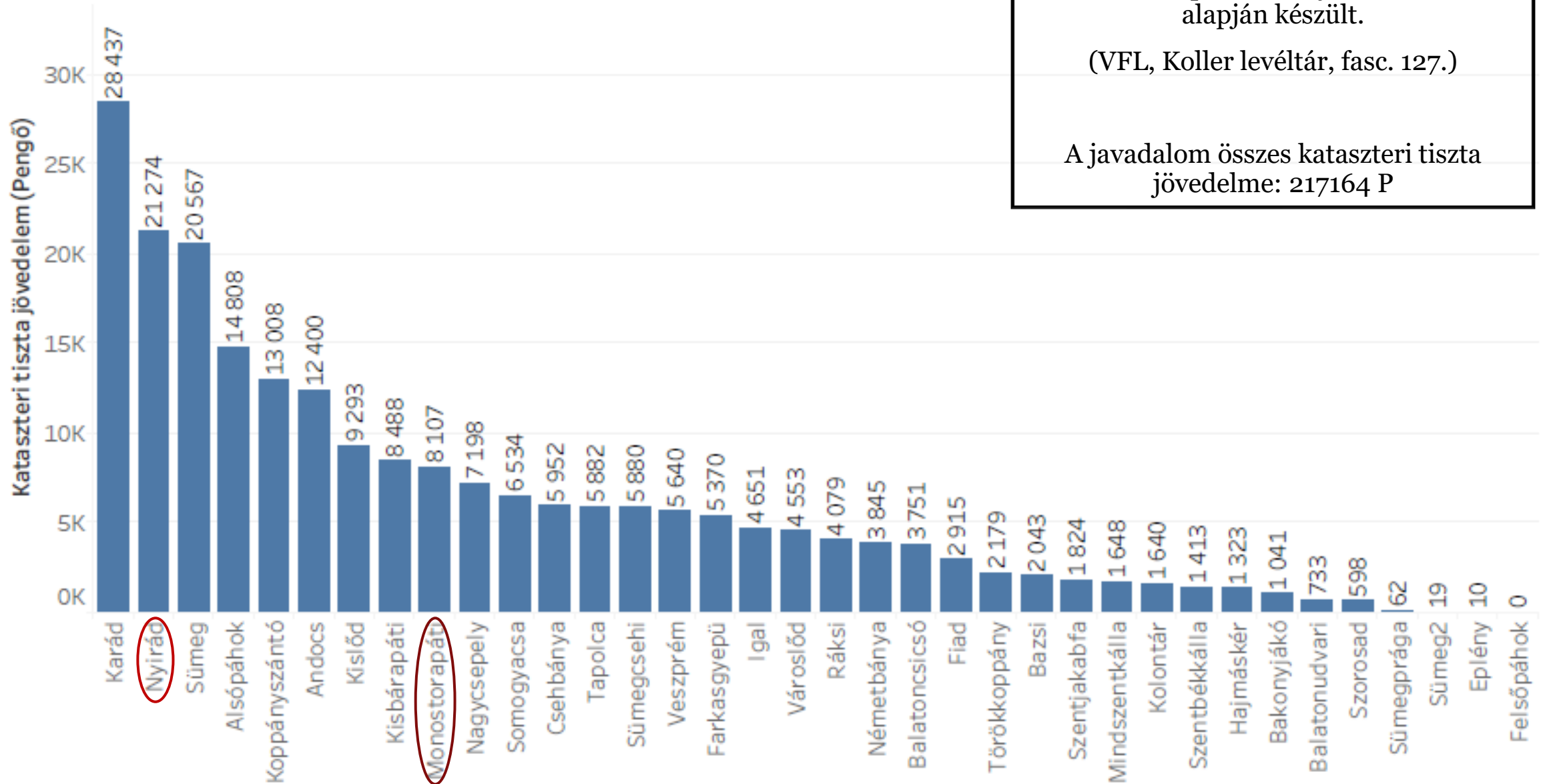
Az allodiális szántóföld 258 1/2 hold.

Termése:	Termény (mérő)	Értéke	
		(forint)	(krajcár)
Rozs	269 1/8	385	44 6/8
Árpa	47 6/8	63	40
Zab	71 4/8	66	44
Szalma értéke		82	7 4/8
Rét jövedelme		13	15
<u>Malom jövedelme</u>		264	15 2/8
<u>A molnár fizet</u>		56	–
A zsidó censusa		30	–
A kádár censusa		6	–
<u>A vendégfogadó jövedelme</u>		228	18 6/8

Monostorapáti összes jövedelme 3914 forint 49 krajcár.

Forrás: Pákay Zsolt: A veszprémi püspökség uradalmainak összeírása 1802-ből. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 13 (1978) 236 és 237.

A veszprémi egyházmegye gazdaságai

A kimutatás a püspöki javadalom 1939–43-as praescissiójának adatsorai alapján készült.

(VFL, Koller levéltár, fasc. 127.)

A javadalom összes kataszteri tiszta jövedelme: 217164 P

II. 20. századi fejezet

– Székesfehérvár, Veszprém

- ▶ Segédletek:
- ▶ VFL: Acta dioecesana (1472–1950); Archivum Kollerianum (1834–2010)
- ▶ SzfvPL – II.: a püspökség gazdasági iratai között található meg, volt egy régi elenchus, de új, tematikus segédlet készült, amelyben könnyen eligazodhat a gazdaságtörténettel foglalkozó kutató.
- ▶ SzfvPL - IX.8. Potyondi kézirat

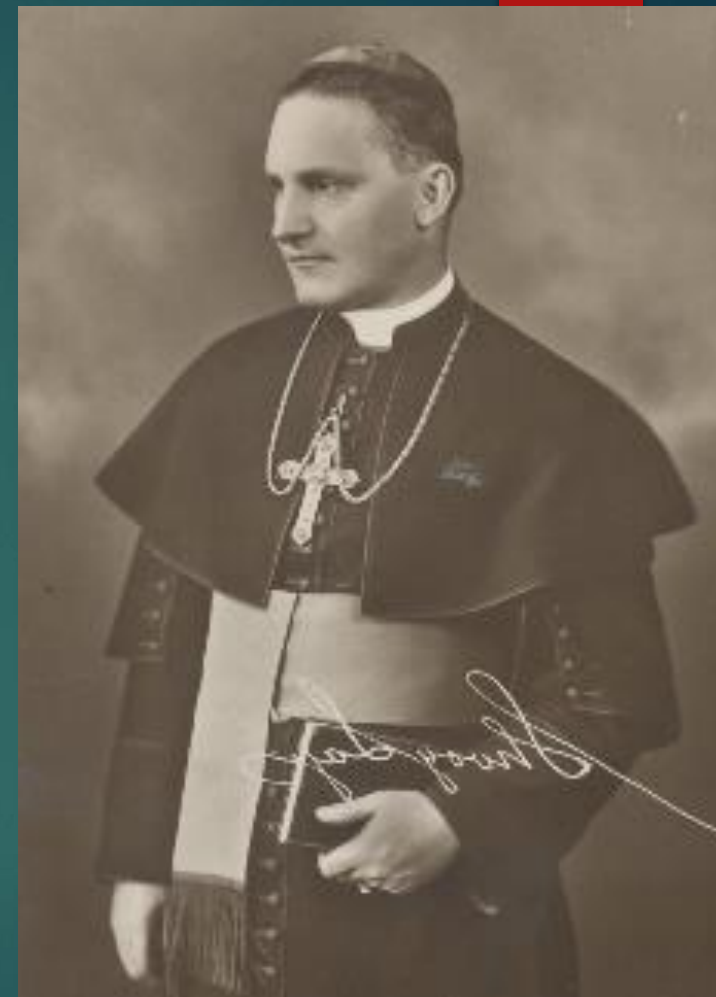
5. levéltári kisdoboz

- 27. Malmok (1937-1941)
- 28. Gyümölcstermelés (1936-1944)
helyszínrajzokkal
- 29. Nyírad, Deáki és Monostorapáti birtokátadása (1938-1944)
datálatlan iratokkal és helyszínrajzokkal az elején
kései részében kegyúri kérdések is előjönnek
- 30. Monostorapáti parcellázása 1940-1941
- 31. HIÁNYZIK – ELENCHUS SZERINT Bérházépítés
- 32. A Vallásalap Polgárdiban lévő birtokának bérletéről (1943-1944)
- 33. Vadászat (1931-1932, 1935-1943)
- 34. Vegyes 1935-1942
 - I. Baracscai zsilip (1935, 1941)
 - II. Szénaszállítás a hadseregnek Hajmáskérre, 1937
 - III. Abonyi hintófelajánlás, 1939
 - IV. Hatvanpusztai birtokról tárgyalás, 1942

SzfvPL - II. - No.5405. – Shvoy korszak gazdasági levéltára. Jegyzék részlete.
forrás: Mózessy Gergely levéltárigazgató

1. Alaphelyzet

- ▶ 30-35 ezer pengő adósság/év; a székesfehérvári püspökség szanálás alatt áll.
- ▶ Veszprém évi tiszta jövedelme elvben 300 ezer pengő.
- ▶ 1939. május 5: †Tóth Tihamér veszprémi püspök
- ▶ Shvoy Lajos püspök levele – VKM-hoz és Serédihez
- ▶ Mikes János püspök levele – Serédihez
- ▶ Eredmény: belefoglalták az új veszprémi püspök bullájába, hogy a veszprémi egyházmegyéből valamely szükségben szenvedő egyházmegye részére történő diszmembrációra az Apostoli Szentszék fenntartja a jogot.

1928 Budapest. Vajda M. Pál felvétele. A "Regium Marianum Leánykör" kiadása

Forrás:

https://mandadb.hu/tetel/141817/Shvoy_Lajos_megyes_puspok

2. Megoldás (?)

- ▶ Nyirád? – a székesfehérvári jószágigazgató, Krisztián Lajos véleménye
- ▶ 1939. december 21: VKM részéről döntés: a veszprémi püspökség **nyirádi** 1788 hold és **monostorapáti** 311 hold mezőgazdasági birtokát a székesfehérvári püspökséghez csatolják
- ▶ **Probléma**: nincs kellő **forgótőke** és **felszerelés**
 - ▶ → felmerül a birtokok parcellázásának, eladásának, haszonbérbe adásának lehetősége
 - ▶ → vegye bérbe a veszprémi püspök → ő is a jószágkormányzóhoz fordult, aki nem javasolta
- ▶ Shvoy ismételten Krisztián Lajossal konzultált – városlódi erdő jobb lenne, de azt Veszprém nem adja
- ▶ Serédi meggyőzte Shvoyt Nyirád és Monostorapáti átvételéről

Összegzés

- ▶ Az eredményes kutatáshoz fontos:
 - ▶ Megfelelő segédletek – kapcsolódó levéltári anyagok áttekintése
 - ▶ Kutatóbarát hozzáállás
 - ▶ Jól használható módszertan kiválasztása
- ▶ A fentiek segítségével kirajzolódik a történeti narratíva.
- ▶ A birtoktörténet tanulmányozása fontos adalékokkal szolgál az egyházmegye története eseményeinek feltárásához, azok hátterének megértéséhez (vö. jószágigazgatók véleményének kikérése a székesfehérvári egyházmegyének a veszprémi egyházmegyéből történő birtokátadás során).

Köszönöm szépen a megtisztelő
figyelmüket!